

Klasgesprek: Wat zien we?

Materiaal:

➤ Prezi, papier en pen

Duur: 20 min

Moeilijkheid: ★☆☆

INHOUD: Het eerste deel van deze les gaat over hoe we kijken, observeren, waarnemen en over de onbewuste factoren en contextfactoren die onze waarneming beïnvloeden. De resultaten van het waarnemingsproces zijn gekenmerkt door subjectieve kleuring. We komen erachter dat we niet altijd zien wat we denken te zien. Waarnemen is dus voor niemand objectief of ‘waardenvrij’.

VERLOOP:

Stap 1. We breken het ijs met enkele oefeningen rond waarneming. Projecteer het eerste deel van de Prezi en volg het pad. Er verschijnen **verschillende afbeeldingen**. Geef de leerlingen bij elke afbeelding de opdracht om voor zichzelf op te schrijven wat ze zien. Bevraag hen nadien wat ze hebben opgeschreven.

Afbeelding 1. Sommigen hebben misschien een gezicht van een oud mannetje herkend, anderen zeggen misschien een muis te hebben gezien. In dezelfde tekening kan je beiden herkennen. Afhankelijk van bepaalde (onbewuste) factoren zal je ofwel de ene of andere zienswijze opnemen. Met behulp van de reeksen dieren en gezichten kan je ook duidelijk aantonen dat de context waarbinnen je iets bekijkt heel sterk kan bepalen wat je effectief zult zien. In een reeks tekeningen van dieren, zullen de meeste mensen in de betrokken tekening een muis herkennen. In een reeks tekeningen van gezichten, zullen de meesten daarentegen het gezicht van een oudere man herkennen.

Afbeelding 2 en 3. Dezelfde soort ervaringen hebben we bij het bekijken van reeksen van cijfers of letters. Wat zien de leerlingen in het midden staan? Afhankelijk van de context, lezen we een ‘S’ of een ‘5’, of een letter ‘B’ of het cijfer ‘13’.

Afbeelding 4. Wat zien we hier? Twee gezichten of een schaal?

Afbeelding 5. Waar gaat onze aandacht naartoe op deze foto? Er valt een vrouw uit het raam, maar het valt nauwelijks op.

Stap 2.

1. Dezelfde oefening passen we nu toe op **een foto**. Wat zien de leerlingen op de foto? Ze kunnen snel voor zichzelf een eerste indruk opschrijven, zonder hier lang over na te denken.

Bespreek hun antwoord klassikaal aan de hand van de volgende vragen: Interpreteren jullie de foto als een positief of negatief gebeuren? Waarom zou het naar een positieve gebeurtenis kunnen wijzen, waarom naar een negatieve? Op welke aanwijzingen op de foto baseren de leerlingen hun waarneming? Zijn er dingen op de foto die erop wijzen dat hun indruk waarschijnlijk juist is?

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

2. Verandert een (onder)titel hoe we de foto zullen interpreteren? Verandert de titel op het boek de indruk van de situatie op de foto (die vanuit een iets andere hoek genomen is)? Waarom wel / niet?

3. Het gaat hier om een foto die veel is gebruikt of beter gezegd 'misbruikt' in de media, als het nieuwsbericht ging over bvb. 'probleemjongeren', 'de harde kern', 'criminelen', zaken die wellicht moeilijk in beeld te vatten zijn.

4. Maar wat wordt er nu echt met de foto weergegeven? Een groep Nederlanders van Marokkaanse origine, die tijdens een bezoek aan het vroegere concentratiekamp Westerbork, luistert naar het verhaal van iemand die het kamp tijdens de Tweede Wereldoorlog overleefde.

Duiding voor de leerkracht: Waar gaat onze aandacht naartoe? Wat valt ons op? Wat zijn onze behoeften en noden? Onze persoonlijke smaak of interesse? Wat hebben we in het verleden onthouden over dat wat we zien? Antwoorden op deze vragen kunnen bepalen hoe we de wereld om ons heen waarnemen. Ook voorkennis, contextfactoren of een verwachtingspatroon (ook bestaande vooroordelen of stereotypen) spelen een rol bij het geven van betekenis door de hersenen aan wat wordt waargenomen door de zintuigen.

Ons – al dan niet respectvol – gedrag wordt o.a. bepaald door contextuele en (on)bewuste factoren die onze waarneming beïnvloeden. Voor de gewone man of vrouw in de straat is waarnemen dus niet 'waardenvrij'. Waarnemen is een actief proces en ons waarnemen wordt voortdurend beïnvloed. Onze waarnemingen vormen de basis van ons oordelen. De kunst is met open en kritische blik te kijken en te luisteren. Op deze wijze worden oordelen geen 'vooroordelen'.

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Test: Hoe racistisch ben jij (niet)?

Materiaal:

➤ Test (op internet)

Duur: 15 min

Moeilijkheid: ★★☆☆

INHOUD: Hoe nemen we mensen met een andere huidskleur waar? Een verwelkoming in de wereld van de "impliciete vooringenomenheid". De kern van deze impliciete vooringenomenheid is het volgende: we hebben meningen waarvan we ons niet bewust zijn, die we niet bewust controleren, en die ons dagelijks leven beïnvloeden. Wij schrijven (onjuist) eigenschappen toe aan een persoon op grond van de sociale groep waarmee we hem of haar associëren. Onze meningen zijn vaak bevooroordeeld omdat ze zijn gebaseerd op deze impliciete associaties, en niet op objectieve feiten.

VERLOOP:

Stap 1. We doen de Impliciete Associatie Test (IAT) om te ontdekken hoe alomtegenwoordig discriminatie is. Want hoe racistisch zijn wij zelf? Zit er een stukje racisme in elk van ons?

Surf naar <https://implicit.harvard.edu/implicit/belgium/>

- ➔ Klik op 'Ga naar de demonstratietests'.
- ➔ Neem de voorafgaande informatie door en klik op 'Dit wetende, wens ik verder te gaan.'
- ➔ Kies de demo-test 'Ras'.
- ➔ Lees de instructies en klik onderaan om te beginnen.

Stap 2. Bevraag de resultaten van de test bij de leerlingen. Zijn ze verbaasd over de resultaten?

Volgens deze academische online test ontwikkeld door psychologen van de bekende Harvard University zijn we allemaal onbewust een beetje racistisch. De test toont aan dat we sneller positieve woorden (bv. vreugde, liefde, vrede) toewijzen aan gezichten van blanke mensen en negatieve woorden (bv. vreselijk, mislukking, pijn) aan gezichten van mensen met een donkere huidskleur.

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Film: Hoe gekleurd is onze bril als er een fiets wordt gestolen?

Materiaal:

➤ Documentaire 'Zwart als roet'

Duur: 10 min

Moeilijkheid: ★★☆☆

INHOUD: Sunny Bergman onderzoekt in de documentaire 'Zwart als roet' de (on)bewuste vooroordelen ten opzichte van huidskleur. Ook staat ze stil bij het concept 'wit privilege', wat betekent dat blanke mensen in het alledaagse leven onzichtbare en grotendeels onbesproken voordelen genieten op basis van hun huidskleur. Het voorrecht om blank te zijn is vaak zo vanzelfsprekend dat het (blanke mensen) niet opvalt.

VERLOOP:

Stap 1. Bekijk met de leerlingen het fragment uit de documentaire 'Zwart als roet'. We zien wat er gebeurt als een autochtone, Surinaamse en Marokkaanse Nederlander afzonderlijk van elkaar een fietsslot openbreken. Geef hen de volgende kijkvragen mee:

- Welk vooroordelen zien we in het filmpje naar voren komen ten opzichte van de drie jongens die een fiets stelen?
- Wat wordt er bedoeld met **wit privilege**?

Stap 2. Bespreek het filmpje en de antwoorden op de kijkvragen klassikaal. De fietsdieven zijn alle drie een half uur bezig met een fiets te stelen. De meeste mensen identificeren zich met de blanke jongen die er voor sommigen als 'een vader' uitziet, terwijl ze de donkere jongens als 'verdacht' of 'gevaarlijk' waarnemen.

Welke effecten hebben deze vooroordelen volgens de leerlingen op het dagelijks leven van landgenoten met een donkere huidskleur?

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Bewegingsmethodiek: Verdelen van voorrecht of achterstelling

Materiaal:

Duur: 15 min

Moeilijkheid: ★☆☆

INHOUD: Blijkbaar moeten bepaalde mensen extra hard bewijzen dat ze goede intenties hebben, wél de benodigde capaciteiten voor een job of een bepaalde schoolrichting hebben, en dus niet zo dom, gevaarlijk, vies, enz. zijn als andere mensen denken. Wie zijn die mensen? Welke mensen worden in onze samenleving bevoordeeld of benadeeld?

VERLOOP:

Stap 1. Stel alle leerlingen naast elkaar in een lijn in het midden van het klaslokaal. Lees een lijst voor (zie hieronder) die de leerlingen instrueert om **een stap voor- of achteruit** te doen op basis van de voorgelezen criteria. Las een korte pauze in tussen elke zin, zodat de leerlingen de tijd hebben om even na te denken en te beslissen. Het is belangrijk te benadrukken dat deze oefening in stilte gebeurt, om reflectie en bewustzijn over wat er zich binnenin de leerling afspeelt mogelijk te maken.

Vertel de leerlingen: "Ik ga een lijst met kenmerken voorlezen en je vragen om een stap vooruit of achteruit te nemen als het genoemde kenmerk op je van toepassing is. Als iets wat ik lees moeilijk op jouw situatie toe te passen is, mag je zelf beoordelen en beslissen wat je doet. Er zijn geen goede of slechte antwoorden. Deze oefening gebeurt in stilte, zodat je stil kan staan bij je eigen ervaring en inzichten. Straks zullen we daar klassikaal over reflecteren."

Lijst met kenmerken

(om voor te lezen en eventueel aan te passen aan de klasgroep)

- Als je een Belgisch staatsburger bent, neem een stap vooruit.
- Als je geheel of voor een deel bent opgegroeid in een eenoudergezin, doe een stap achteruit.
- Als je op reis bent geweest buiten Europa, neem een stap vooruit.
- Als je een vrouw bent, neem een stap achteruit.
- Als je geen handicap hebt, neem een stap vooruit.
- Als de kostwinner van je gezin ooit werkloos was terwijl je opgroeide, neem een stap achteruit.
- Als je lid bent of was van de scouts of Chiro, neem een stap vooruit.
- Als je jonger bent dan 21 jaar of ouder dan 60, neem een stap achteruit.
- Als je in het ASO zit, neem een stap vooruit.
- Als je een niet-heteroseksuele voorkeur hebt of er soms wordt verondersteld dat je niet-hetero bent, neem een stap achteruit.
- Als je een spaarrekening hebt, doe een stap vooruit.
- Als je geen blanke huidskleur hebt, neem een stap achteruit.
- Als je ouders diploma's hebben uit het hoger onderwijs, doe een stap vooruit.
- Als leden van je gezin gebruik maken van sociale zekerheid, neem een stap achteruit.
- Als je beide ouders uit België afkomstig zijn, neem een stap vooruit.
- Als je geen tuin hebt, doe een stap achteruit.

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Stap 2. Als je klaar bent met de lijst voor te lezen, vraag je de leerlingen om met degenen die in hun nauwe omgeving staan hun eerste **ervaringen en inzichten** te delen. Vraag vervolgens om deze eerste reacties klassikaal te delen en reageer hierop om het inzicht van de leerlingen te verdiepen.

Discussieer eventueel met de leerlingen rond de vragen: Hoe kan men een bevoordeelde positie gebruiken om solidair te zijn met degenen die niet dezelfde kansen hebben gekregen? Of hoe kunnen we op school of in onze samenleving zorgen dat er in de toekomst gelijke kansen gelden voor iedereen?

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Een stukje theorie. Wat is racisme?

Materiaal:

➤ Prezi

Duur: 15 min

Moeilijkheid: ★★★

INHOUD: De termen 'vooroordelen', 'stereotypes', 'discriminatie' of 'racisme' zijn wellicht al een aantal keren genoemd tijdens de les. Maar wat bedoelen we daar nu precies mee? De leerlingen leren aan de hand van voorbeelden te begrijpen.

VERLOOP:

Stap 1. Projecteer het tweede deel van de Prezi en volg het pad. Sta stil bij de verschillende termen, en pas eventueel de inhoud van de theorie aan aan het niveau van de groep. Stel bvb. de volgende vragen. Welke **vooroordelen of stereotypes** hebben of kennen de leerlingen? (Bvb. alle Nederlanders roken wiet. Alle Russen drinken wodka.) Wanneer werd je wel eens het slachtoffer van vooroordelen of stereotypes? Wanneer had je zelf vooroordelen of stereotypes tegenover anderen?

Stap 2. We staan stil bij verschillende categorieën van **discriminatie**. Op basis waarvan wordt er bijvoorbeeld gediscrimineerd? Vraag de leerlingen bij elke categorie een voorbeeld te bedenken.

Stap 3. Leg uit wat men onder **racisme** verstaat. Ga bij sterkere groepen ook in op de verschillende vormen van racisme. Stel bvb. de volgende vragen. Kennen de leerlingen voorbeelden van racisme? Worden mensen met een donkere huidskleur volgens hen anders behandeld dan blanke Vlamingen? Hebben de leerlingen racisme wel eens meegemaakt? Hebben ze zichzelf wel eens racistisch opgesteld of geuit? Zou racisme volgens hen strafbaar moeten zijn?

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Duiding voor de leerkracht:

- Een **vooordeel** is een mening die mensen bij voorbaat in hun hoofd hebben over andere (groepen) mensen, zonder te weten of het wel klopt met de feiten.
- Een **stereotype** is een bepaald verondersteld kenmerk van een groep zeer sterk benadrukken en dit kenmerk toeschrijven aan alle leden van die groep.

Vooroordelen en stereotypes zijn vaak negatief en kloppen meestal niet met de werkelijkheid. Ze zijn hardnekkig en daarom vaak moeilijk te bestrijden. Maar niemand wordt ermee geboren, ze zijn aangeleerd en kunnen dus ook weer afgeleerd worden. Het is belangrijk te controleren of onze ideeën over mensen wel kloppen. En voordat we een oordeel vellen, kun je iemand vragen waarom hij of zij iets doet. Tegelijkertijd bestaan er verschillen. Het is belangrijk die te respecteren, en als het tot problemen leidt, die te onderzoeken om te weten wat we er in onze samenleving aan kunnen doen.

- **Discriminatie** is het ongelijk behandelen van mensen op basis van kenmerken die voor de gegeven situatie niet relevant zijn, zoals afkomst, huidskleur, gender of seksuele voorkeur.

Vaak is discriminatie gebaseerd op vooroordelen en stereotypes, maar het gaat nog een stapje verder. Het verschil met vooroordelen is, dat het bij discriminatie niet alleen gaat om gedachten en ideeën, maar om wat er gezegd en gedaan wordt.

Voorbeelden bij de verschillende categorieën van discriminatie:

Gender: Tot 1948 gold de stemplicht enkel voor mannelijke Belgische burgers. Pas vanaf 1948 verkregen vrouwen stemplicht en mochten ze zich ook verkiesbaar stellen.

Leeftijd: Een vrijwilligersorganisatie beëindigt het vrijwilligerscontract van een vrijwilliger omdat deze tachtig jaar is geworden.

Handicap: Een leerling met een handicap kan een opleiding niet volgen omdat de school geen medewerking verleent voor het doen van aanpassingen.

Godsdienst of levensovertuiging: Een moslima mag geen hoofddoek of lange rokken dragen op school of op het werk.

Seksuele voorkeur: Een homoseksueel koppel wordt niet toegelaten op de camping omdat het een familiecamping is.

Uiterlijk (gewicht of lengte, e.d.): Iemand wordt gepest op school met de benaming 'anorexiapatiënt', omdat hij of zij heel dun is.

Nationaliteit of etnische afkomst: Een bank weigert een echtpaar een hypotheek te geven, omdat de vrouw een tijdelijke verblijfsvergunning heeft.

Huidskleur: Een jongen wordt door de portier van een discotheek geweigerd omdat hij een donkere huidskleur heeft.

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Waarom spreekt men van '**gender**' en niet van 'geslacht'? De termen 'geslacht' en 'gender' worden nog wel eens door elkaar gebruikt, terwijl ze niet hetzelfde zijn. 'Geslacht' (of 'seks') refereert aan de biologische aangeboren verschillen tussen mannen en vrouwen. De term 'gender' verwijst naar de sociale, culturele en psychologische invulling van man en/of vrouw zijn en refereert aan de verwachtingen omtrent rollen, verantwoordelijkheden, gedragingen en kenmerken van mannen en vrouwen die door een samenleving passend worden geacht. Zo bestaan er normen en waarden voor gepast 'feminien' (vrouwelijk) en gepast 'masculien' (mannelijk) gedrag. Deze verschillen van tijd tot tijd en van plaats tot plaats, ook binnen samenlevingen.

In principe is gender een neutraal, analytisch concept. Het beschrijft sociale verschillen tussen mannen en vrouwen, zonder daar een waarde van goed of fout aan te hangen. In de praktijk zijn deze verschillen echter niet neutraal: er wordt wel een waarde aan verbonden en er is sprake van ongelijkheid. Wanneer dit het geval is, spreken we van genderongelijkheid. Vaak zijn het vrouwen die gediscrimineerd of gemarginaliseerd worden, maar ook mannen kunnen nadelen ondervinden van genderongelijkheid. Omdat 'gender verschillen' sociaal geconstrueerd zijn, oftewel door mensen gemaakt, kunnen we ze beïnvloeden en veranderen.

Wetgeving betreft discriminatie: In België is er een nationale wet ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie. Deze wet van 10 mei 2007 verbiedt discriminatie op grond van volgende beschermde criteria: leeftijd, seksuele geaardheid, handicap, geloof of levensbeschouwing, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, taal, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een fysieke of genetische eigenschap, en sociale afkomst.

Ook verklaart artikel 1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens dat "alle mensen worden vrij en **gelijk in waardigheid en rechten** geboren" (een logische afgeleide van het gelijkheidsbeginsel is het beginsel van non-discriminatie).

- **Racisme** is het als ongelijkwaardig zien en behandelen van mensen op grond van verschillen in huidskleur, cultuur, of afkomst. Racisme is vaak bewust, maar ook heel vaak onbewust.

Er zijn verschillende soorten racisme, zoals:

Individueel racisme: Racisme dat in mensen zit, wanneer men superieure ideeën heeft over zijn/haar eigen cultuur, huidskleur of afkomst. Bv. de overtuiging dat mensen met een blanke huidskleur slimmer zijn dan mensen met een donkere huidskleur.

Interpersoonlijk racisme: Racisme tussen mensen. Het uiten van een negatieve en superieure houding ten opzichte van een andere cultuur, huidskleur of afkomst. Bv. weigeren voor een oudere vrouw op te staan in de bus, omdat zij een hoofddoek draagt.

Institutioneel racisme: Institutionele en culturele praktijken die ongelijkheid bestendigen tussen groepen die verschillen qua cultuur, huidskleur of afkomst. Bv. als kinderen massaal belanden in het technisch, beroeps-, of buitengewoon onderwijs, puur omwille van hun migratieachtergrond. Ook

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

blijkt uit onderzoek op de huur- en arbeidsmarkt, dat discriminatie daar op grote schaal plaatsvindt.

Structureel racisme: De manieren waarop instellingen samen ongelijkheid produceren tussen groepen die verschillen qua cultuur, huidskleur of afkomst. De arbeidsmarkt in België is daar een voorbeeld van. 22% van de hooggeschoolde migrantenjongeren werkloos, terwijl dat bij autochtone jongeren slechts 6% is.

Racisme is een groot probleem **in Europa**. Het European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) heeft in 2009 een grote peiling gevoerd over racisme en discriminatie in Europa. Daaruit blijkt dat 55% van mensen met migratieachtergrond zegt dat racisme wijdverspreid is in hun land. 37% zegt dat ze de afgelopen twaalf maanden racisme en discriminatie hebben ervaren. Morten Kjaerum, directeur van FRA, besluit dat “Officiële cijfers over racisme alleen het topje van ijsberg tonen. Duizenden gevallen van racisme blijven onzichtbaar”.

Hoe zit het met racisme **in België**? Volgens cijfers van OESO en Eurostat zijn er nergens in Europa minder migranten actief op de arbeidsmarkt dan in België. OESO zegt dat er hiervoor twee redenen zijn: discriminatie op de arbeidsmarkt en ongelijkheid binnen het onderwijs. Het Belgische onderwijs heeft een goede kwaliteit, maar is ook het meest ongelijke onderwijssysteem in de Westerse wereld voor kinderen van migranten.

Noot: Er is, mede op basis van bovengenoemde cijfers, geen reden om aan te nemen dat racisme genuanceerd of gerelativeerd kan worden in België. Maar zoals Sunny Bergman zich in haar documentaire ‘Zwart als roet’ terecht afvraagt: Wie bepaalt wat racisme precies is? Het thema ligt vaak gevoelig en is zeer geladen, waardoor elke uitspraak hierover mensen dreigt te positioneren in een sterk gepolariseerd kamp. Door de pluraliteit aan stemmen die menen te kunnen bepalen of een fenomeen racistisch is of niet, bestaan er veel verschillende definities van racisme en de verscheidene vormen daarvan. De definities beschreven in deze les zijn gebaseerd op verschillende bronnen (zie referentielijst). Wegens educatieve doeleinden zijn de definities aangepast aan het doelpubliek.

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?

Getuigenissen: Mensen met niet-Belgische roots aan het woord

Materiaal:

➤ Getuigenissen

Duur: 20 min

Moeilijkheid: ★★☆☆

INHOUD: De theorie die in het vorige gedeelte is uitgelegd, passen we toe op een aantal getuigenissen van slachtoffers van racisme in België. Zo leren de leerlingen zich ook (beter) in te leven in dat wat zij die slachtoffer zijn van racisme meemaken.

VERLOOP:

Stap 1. Lees en print de **getuigenissen** (evt. een aantal keer als je de leerlingen meerdere voorbeelden wil geven). Verdeel de leerlingen in groepjes van twee of drie en geef elk groepje één of meerdere getuigenissen. Laat hen een aantal minuten reflecteren en discussiëren rond de volgende richtvragen:

- Lees de getuigenis. Is er volgens jullie sprake van racisme? Waarom wel of waarom niet?
- Als er sprake is van racisme, om welke vorm van racisme gaat het dan (tussen mensen (interpersoonlijk), door toedoen van instellingen (institutioneel) of structureel racisme)?
- Hoe had de situatie anders kunnen verlopen? Wat hadden de leerlingen zelf in de gegeven situatie gedaan?

Stap 2. Welke reacties roepen de getuigenissen bij de leerlingen op? Bespreek de antwoorden op de richtvragen over de getuigenissen klassikaal.

Ten slotte kan je hen doen nadenken over de volgende **stelling**. Zijn ze het hier mee eens? Waarom wel of waarom niet?

"Het doet iets met een mens om voortdurend te moeten ervaren dat je niet aanvaard wordt. Dat kan bijzonder traumatisch zijn. De les die we moeten trekken uit de vele getuigenissen, is dat racisme een zaak is die ons allen aanbelangt. De strijd tegen racisme is niet enkel een zaak van zij die het slachtoffer worden van racisme. De hele samenleving moet zich verzetten tegen racisme."

Hoe kijk ik naar de ander die anders is dan ik?